**Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite**
**Møte torsdag den 24. november 1955 kl. 10.**

Formann: F i n n M o e .

Til stede var:

Bøyum, Reidar Carlsen, Langhelle, Konrad Knudsen, Finn Moe, Selvik, Aalmo, Vatnaland, Johan Wiik, Wikborg, Oscar Torp, Borgen, Hareide, Hegna, Røiseland, Smitt Ingebretsen, Strøm og Watnebryn.

Fra Regjeringen: Statsminister Gerhardsen, utenriksminister Lange, forsvarsminister Handal og handelsminister Skaug.

Etter anmodning fra utenriksministeren ble dessuten følgende herrer gitt adgang til møtet:

Utenriksråd Skylstad, ekspedisjonssjef Jacobsen, handelsråd Sommerfelt, byråsjef Heiberg og sekretær Ekeland.

**Formannen:** Statsministeren har bedt om dette møte for, som det heter i innkallelsen, så hurtig som mulig etter sin tilbakekomst å kunne orientere den utvidede utenrikskomite om besøket i Sovjet-Samveldet, og sine forhandlinger og samtaler med de russiske statsmenn. Jeg gir med en gang ordet til statsministeren.

**Statsminister Gerhardsen:** Det kommunikeet som ble offentliggjort etter at forhandlingene i Moskva var avsluttet, og som vel er kjent for alle komiteens medlemmer, omtaler forsåvidt nokså utførlig resultatet av de samtaler som ble ført med representantene for Sovjet-regjeringen. Min oppgave i dag må vel da være å prøve å gi et kort referat av de samtaler som fant sted og herunder også omtale fangespørsmålet, som ikke er berørt i kommunikeet.

Det ble holdt tre mere offisielle forhandlingsmøter, fredag den 11. lørdag den 12. og tirsdag den 15. november. Kanskje jeg for ordens skyld skal nevne hvem som var med i disse møtene. I det første møte deltok fra sovjetisk side statsminister Bulganin, førstesekretær Krusjtsjov, første visestatsminister Mikojan, viseutenriksministrene Zorin og Semjonov, ambassadør Arkadjev, og så senere under møtet tilkalt utenrikshandelsminister Kabanov.

Fra norsk side møtte foruten statsråd Skaug og meg, ambassadør Braadland, byråsjef Heiberg, handelsråd Sommerfelt, sekretær Ekeland og tolken Krane.

Det var fire saker som vi fra norsk side hadde gitt uttrykk for at vi ønsket drøfte under oppholdet der borte. Vi tok dem opp i den rekkefølge de var satt opp fra norsk side, og utenrikskomiteen vil kjenne både sakene og rekkefølgen fra før.

I møte nr. to deltok ikke statsminister Bulganin og jeg. Det møtet ble ledet fra norsk side av statsråd Skaug og fra sovjetisk side av første visestatsminister Mikojan. Jeg går ut fra at statsråd Skaug vil redegjøre for forløpet av det møtet, og jeg synes ellers det er naturlig at han redegjør for forløpet av handelsforhandlingene i det hele, slik at jeg under min redegjørelse hopper over det.

Den første saken som vi tok opp, var nettopp forhandlingene om en handelsavtale og om handelsforbindelsene, og det går jeg da altså i denne sammenheng forbi, idet statsråd Skaug vil komme tilbake til det.

Det andre spørsmålet gjaldt regulering av Pasvikelva. Fra norsk side sa vi at vi her hadde ment det ville være riktig å få satt ned en felles kommisjon av eksperter, som kunne utarbeide forslag om regulering og om utnytting av vassdraget. Det var da vår mening at disse forslagene i tilfelle skulle legges fram for vedkommende myndigheter i Norge og i Sovjet-Samveldet. Jeg presiserte under opplegget at etter vårt syn ville det være riktig å ta sikte på en løsning slik at hvert land skulle utbygge hver for seg den andel av vannkraften som faller på hvert land. Bulganin, som under oversettelsen hadde konferert med sine to sidemenn, Krusjtsjov og Mikojan, sa at på sovjetisk side var de enige i at det ble satt ned en slik ekspertkommisjon. Ellers var det forutsetningen av Mikojan og Skaug skulle komme tilbake til en del mer tekniske spørsmål i denne sammenheng i det møte de skulle ha den påfølgende dag.

Vi gikk så over til å behandle fangespørsmålene. Jeg nevnte der at vi hadde to hovedgrupper. Den ene gjaldt en gruppe der jeg nevnte spesielt styrmann Meyer som et eksempel på den kategori av nordmenn som det her dreier seg om, altså en sjømann som sammen med andre nordmenn var tatt over til sovjetisk område under krigen. De andre var kommet tilbake, men han var blitt igjen i Sovjet, og vi hadde senere ikke hørt noe om ham.

Den andre gruppen var frontkjempere, der vi sa at det som frem for alt kunne tale til deres forsvar, var at mange av dem var meget unge den gang de meldte seg til denne tjeneste, og at det ikke minst av hensyn til foreldrene og andre pårørende her hjemme ville være av stor betydning at vi kunne få opplysninger om dem, men også hvis de var i live, at vi kunne få dem hjem.

Så nevnte vi da endelig Harjo, som er den eneste nordmann som vi med sikkerhet vet, og som også sovjetrusserne erkjenner, er i live og er i Sovjet-Samveldet. Vi ba om at han nå måtte få ettergitt den resterende del av straffen, bli løslatt og sendt hjem.

Vi overleverte fra norsk side en liste med navn på nordmenn som kan være i Sovjet-Samveldet. Vi visste at den listen ikke var fullstendig, og gjorde med en gang oppmerksom på at vi gjennom vår ambassadør måtte ha anledning til å supplere listen med navn og med opplysninger. Og vi understreket da sterkt en henstilling til de sovjetiske myndigheter om å foreta nye etterlysinger.

Bulganin lovet at det sovjetiske utenriksministerium skulle få i oppdrag å ta seg av denne sak, og han foreslo at den listen som vi hadde med, ble overlevert til viseutenriksminister Zorin. På neste møte skulle de så fra sovjetisk side gi de opplysninger som de på det tidspunkt var i stand til å skaffe. Bulganin sa at han gjerne ville advare mot at en stillet for store forhåpninger. Han hadde nettopp fått et dokument fra sitt innenriksministerium, som etter en omhyggelig undersøkelse etter nordmenn i Sovjet, hadde kunnet konstatere at de fleste av dem allerede var reist ut av landet. Han foreslo imidlertid, som nevnt, at den norske listen ble overrakt til Zorin.

Krusjtsjov tok her ordet og fremhevet at en måtte være oppmerksom på at når noen hadde vært ute i krig og var savnet, ville deres slektninger aldri slutte å håpe på at de skulle kunne komme hjem igjen. Vi har noen italienere, som stadig maser på oss om italienere som skal etterlyses her i Sovjet-Samveldet, men de fleste av disse ligger allerede i jorden. Det var derfor vi førte krigen, for at flest mulig av dem som kom for å angripe oss, skulle bli lagt i sovjetisk jord. Han pekte også på at sovjetiske menn og kvinner hadde lidt tunge og smertelige tap under krigen. Mikojan hadde mistet en sønn, Krusjtsjov selv hadde mistet sin sønn, han var skutt ned i et fly over Tyskland. De nevnte at Stalins sønn også hadde sittet i tysk fangenskap, men han var aldri vendt tilbake.

Når det gjaldt de norske borgere, sa Krusjtsjov, skulle de sovjetiske myndigheter foreta undersøkelser i de saker det gjaldt og så komme tilbake til de spørsmål som var reist. Han sa at det vil de også gjøre for at de pårørende kunne få best mulige opplysninger. Han la til: Vi har ingen interesse av å holde på norske borgere.

Vi gikk så over til det fjerde og siste spørsmål som en hadde reist fra norsk side, nemlig de kulturelle forbindelser. Vi pekte her på at de kulturelle forbindelser hadde tatt et gledelig oppsving, og at man i det siste stadig hadde hatt besøk av sovjetiske delegasjoner, sovjetiske kunstnere og idrettsmenn. Også fra norsk side hadde en hyppigere enn før gjestet Sovjet-Samveldet. Norge var interessert i å utvide ytterligere dette samarbeide, og vi var interessert i at det skjedde i de best mulige former. Med hensyn til delegasjonsutveksling pekte vi på at det er norsk erfaring at den vil gi det best mulige utbytte, hvis den foregår gjennom de respektive organisasjoner i de to land. Vi fremholdt også at det kunne være grunn til å overveie muligheten av å finne andre former for kulturelt samarbeid enn delegasjonsutveksling. Det var her nevnt spesielt utveksling av vitenskapsmenn, arbeidere og andre fra det ene land, som ved opphold i det annet land kunne høste erfaringer og lære.

Vi fremholdt videre at det på dette møte ikke kunne være mulig å gå nærmere inn på detaljene i saken, men vi ville med dette ha antydet noen prinsipielle retningslinjer for samarbeidet. En viste herunder til det samarbeid som nå er etablert mellom ungdomsorganisasjoner i de to land, og fremholdt at det kanskje på mange måter kunne sies å være et godt mønster for andre organisasjoner.

Bulganin sa at han var enig i at en videre utbygging av det kulturelle samarbeid var ønskelig. Han sa seg også enig i det som var fremholdt fra vår side om den praktiske utforming av det. Han sa videre at hvis vi på vår side trodde det var mulig å utarbeide en overenskomst om disse spørsmålene, kunne deres utenriksministerium utarbeide et utkast til en avtale, som han da mente kunne undertegnes i Moskva. Vi sa fra vår side at det ville være vanskelig for oss å undertegne noen avtale under vårt opphold i Moskva. Det fikk vi i tilfelle drøfte senere. Vi fremholdt igjen at vi her måtte kunne snakke om prinsippene for det kulturelle samarbeid og i tilfelle si noe om det i det kommunikeet som skulle offentliggjøres etter at forhandlingene var slutt. Vi hadde fra norsk side utarbeidet et forslag til et slikt avsnitt i kommunikeet, og vi la det forslaget fram i dette møtet.

Fra Bulganins og Krusjtsjovs side ble det sagt at de forsåvidt ikke hadde noe å bemerke til dette.

Om jeg så kan få nevne at det fra sovjetisk side ble reist også et femte spørsmål. Det var spørsmålet om en avtale om felles sjøredningstjeneste i Barentshavet. Det spørsmålet hadde ambassadør Arkadjev nevnt for utenriksminister Lange allerede før vi reiste, og det ble tatt opp av Mikojan under det møte han hadde med statsråd Skaug. Som en vil ha sett av kommunikeet, sier en der at en er innstillet på å få utredet det spørsmål, slik at en senere kan komme tilbake til det og behandle det på ordinær måte mellom myndighetene i de to land.

Det dreier seg her om en avtale etter mønster av en tilsvarende avtale som svenskene har med Sovjet-Samveldet når det gjelder redningstjenesten i Østersjøen. Fra sovjetisk side var der ved et par anledninger brukt uttrykket «i de nordlige farvann». Der fastholdt vi det uttrykket som først var benyttet, nemlig Barentshavet, idet vi ikke ville binde oss til noe mer enn det. Det ville jo i og for seg være i vår interesse å få det til, men det kunne være betenkelig om en skulle utvide det.

Etter at vi da med dette møte var ferdige med de spørsmålene vi hadde reist, og i det hele de mer konkrete sakene som vi hadde til drøfting, tok Krusjtsjov ordet og gikk over til å uttale seg om spørsmål av mer generelt utenrikspolitisk tilsnitt. Han sa han ofte hadde spurt seg selv hvordan det hadde kunnet hende at Norge gikk inn i NATO. Grunnen var antagelig at dere var redd for at Sovjet-Samveldet skulle sluke Norge og Sverige. Sverige betenkte seg, sa han, mens dere gikk rett inn i løvens gap og inn i NATO. NATO er ledet av De Forente Stater. Presidenten i De Forente Stater, Eisenhower, har jeg stor respekt for, men allikevel har man innen den amerikanske regjering også folk som Rockefeller, som steller med den psykologiske krigføring og vel ikke kan sies å representere proletariatet. Dere står oss nærmere enn dere står til de andre, fortsatte Krusjtsjov. Dere er kommet inn i en merkelig familie, hvor dere ikke hører hjemme. Vi forstår at det har vært feilgrep i vår politikk, selv om noen av dem er blitt feilaktig framstillet i deres presse, men det er viktig å rette på det. Vi retter ikke noen beskyldning mot dere i denne forbindelse, sa han. Vi tar selv skylden på oss, og vi er villige til å gjøre alt som står i vår makt for å rette på det. Men det er en fornærmelse mot arbeiderne at arbeiderpartiet i et land hvor arbeiderpartiet har flertallet og regjeringsmakten, står nærmere De Forente Stater, hvor ledelsen er sammensatt av kapitalmagnater. Vi har opprettet og har fortsatt et meget godt forhold til Finnland, som har en borgerlig regjering, og Kekkonen er, selv om han er en borgerlig politiker, en riktig god venn av oss. Hvorfor skal så vårt forhold til Norge være verre enn forholdet til Finnland, all den stund det er arbeiderregjering i Norge? Krusjtsjov sluttet med å si at han ville bare la ballen rulle videre over bordet.

Jeg sa at dette var et spørsmål som det kanskje var naturligere å snakke om mer underhånden, da spørsmålet ikke var satt opp blant de saker som skulle drøftes under vårt opphold i Moskva. Jeg sa at jeg imidlertid gjerne ville nytte høvet til å gjøre noen få betraktninger om Norges alminnelige utenrikspolitiske stilling.

Før krigen var Norge nøytralt, og det hadde ikke noe annet ønske enn fortsatt å være nøytralt. Så ble landet overfalt av Tyskland. Norge sto alene og var dårlig

rustet, det ble hærtatt og okkupert. Det var en tid som nordmennene aldri vil ha igjen. Krig er ille, men militær og politisk undertrykkelse er verre. Vi lovte oss selv at vi skulle gjøre hva vi kunne for å unngå at dette skulle skje på nytt. Vi håpet at den internasjonale organisasjon etter krigen kunne gi oss den sikkerhet og fred vi ønsket, men slik gikk det ikke. Da fant Norge det som eneste utvei å søke samarbeid med andre land for å trygge sin sikkerhet og fred. Vår forutsetning er og har alltid vært – og det sa jeg at jeg ønsket å understreke – at NATO ikke er noen aggressiv organisasjon. Vårt ønske er å se gjenopprettet tilliten mellom stormaktene, slik at en derigjennom ikke bare fremmer internasjonal avspenning, men også varig fred.

Krusjtsjov sa at alt det jeg hadde sagt var riktig – hvis det var sagt til journalister. Det er et klassisk svar, sa han, som det har vært mange av tidligere, men det svarer ikke til realitetene. Å bevare og befeste NATO er ensbetydende med å si at vi har angrepshensikter. Vi kan ikke bli enige om dette i dag, men disse spørsmål som er reist her nå og som står foran oss alle, har vi plikt til å tenke på. Hva har NATO-medlemskapet kostet dere? spurte han. Hvis dere venter kollisjon, hvorfor utsette dere for fare? –

Jeg sa senere at selv om svaret jeg hadde gitt var klassisk, så forhindret jo ikke det at det kunne være riktig. Ut fra norske forutsetninger er vår politikk den eneste riktige. Norge vil gjerne være venner med alle land, enten de ligger nær ved eller lenger borte. Det som er verdens problem i dag, er at stormaktene ikke har greid å etablere et tillitsfullt samarbeid. Det er ikke min mening, sa jeg, å si at Vestmaktene er feilfrie. Vestmaktene har sikkert også gjort og gjør sine feil. Men når en kan gå ut fra at alle folk i verden ønsker fred, hvorfor skal det da være så vanskelig å finne praktiske løsninger av de store verdensproblemene? Vi kan i dag konstatere at det er inntrådt en avspenning i den internasjonale situasjon, og vi må erkjenne den rolle for avspenningens realisering som Sovjet-Samveldet har spilt. Kanskje vi som representerer et lite land, har lov til å gi uttrykk for våre forventninger og vårt håp om at Sovjet-Samveldet i dag kan gjøre noe for å bidra til å skape et slikt grunnlag for varig fred. Vi har vårt ansvar i forhold til de land som vi samarbeider med.

Krusjtsjov sa at han syntes det var godt å høre det jeg der hadde sagt. Sovjet-Samveldet er en stor og mektig stat, fortsatte han, meget avhenger av Sovjet-Samveldet, og det har allerede gjort meget for at den internasjonale avspenning skulle få en start. Men Sovjet-Samveldet har ikke fått noe svar fra de andre. Ta f.eks. de forskjellige sovjetiske initiativ til avspenning – reduksjon av de stående styrker, godtagelsen av det fransk-engelske nedrustningsforslag, o.s.v. Plutselig kommer så det amerikanske fotograferingsforslag, som ikke kan løse noe problem. Faktum er at de ønsker ikke noen løsning. I De Forente Stater er det de amerikanske våpenfabrikanter som tjener på fremstillingen av dødbringende våpen. Vi må redusere våre styrker med måtehold, for ikke å risikere å bli svekket og dermed utsatt for aggresjon.

Med det sluttet dette møtet. Det var satt av to timer til det, og de to timene var da gått.

Jeg vil gjerne også skyte inn at det var i all fall min oppfatning at vi ikke mer enn nødvendig skulle la oss provosere til noen bred debatt om disse tingene. Det kunne naturligvis være mange ting det i og for seg kunne være ønskelig å si og imøtegå, men jeg bedømte hele situasjonen slik at vi fikk svare på det som det var mest påtrengende å svare på, men ellers ikke la oss drive inn i en altfor omfattende debatt om disse spørsmål.

Den påfølgende dag kom da det møte nr. 2 som statsråd Skaug senere vil gjøre rede for.

Vi hadde mandag en lunsj i Den Norske Ambassaden, og under den lunsjen bragte vi selv inn spørsmålet om den videre praktiske framgangsmåten. Vi ble da enige om at vi skulle la et par mann fra hvert land arbeide med utkastet til kommuniké, og der ville en jo samtidig under hvert avsnitt komme inn på det som skulle være konklusjonen på de enkelte saker som var brakt fram. Fra norsk side ble utpekt ambassadør Braadland og handelsråd Sommerfelt, fra sovjetisk side viseutenriksminister Zorin og ambassadør Arkadjev.

Det tredje og avsluttende møte ble så holdt tirsdag den 15. november. Der behandlet vi først fangespørsmålet, og så gikk vi gjennom kommunikeet for med det å formulere konklusjonene for de andre punktenes vedkommende.

Under den første saken, altså om fangespørsmålet, sa viseutenriksminister Zorin at vedkommende sovjetiske myndigheter ville stille seg velvillig til spørsmålet om frigivelse før tiden og hjemsendelse av den norske statsborger Osvald Harjo. Han var blitt idømt 15 års straffarbeid på grunn av alvorlige forbrytelser han hadde begått mot Sovjet-Samveldet under krigen, la han til.

Av de øvrige navn på de norske listene som var blitt overlevert, nevnte han navnene Odd Pedersen, Kjell Eger, Georg Wåpenstedt og Kjell Aasjordet, hvorav den første etter de foreliggende opplysninger var blitt overlevert en fransk representant for repatrieringskommisjonen i Berlin. De tre øvrige var alle døde i løpet av 1945 på militære sykehus.

Han nevnte også følgende personer:

Ivar Johan Vik, som ble løslatt fra krigsfangeleir i Poznan i september 1945.

Hans Sveen, som var overlevert til den franske repatrieringskommisjon i Berlin i september 1945.

Petter Ludvig Johansen, som var overlevert i juli 1947 sammen med andre krigsfanger til de ungarske myndigheter på rumensk område. Og endelig

Anders August Elverum, som døde i et militært sykehus. Det samme gjelder, sa han, Olav Falstad og Bernt Jon Bast.

Zorin sa at utenom de norske borgere som han nå hadde gitt opplysninger om, fantes det ingen norske borgere i Sovjet-Samveldet, såvidt de sovjetiske myndigheter hadde kunnet bringe på det rene. Den eneste er, sa han Harjo, hvis sak vil bli behandlet med velvilje. Når det gjelder de døde, kan de sovjetiske myndigheter om det ønskes, forsøke å innhente opplysninger og eventuelt fremskaffe dødsattester.

Vi sa med en gang fra at vi gjerne ville få dødsattestene for dem som var døde, og gjentok at vi da ønsket gjennom vår ambassadør i Moskva å kunne

supplere listene og opplysningene som tidligere var overlevert de sovjetiske myndigheter.

Krusjtsjov svarte at dette var i orden fra sovjetisk side. Hvis en fra norsk side overrakte lister og de sovjetiske myndigheter fikk flere navn å arbeide med, skulle de gjøre det de kunne fore å skaffe best mulige opplysninger om de personer det gjaldt.

Det ble for så vidt brakt til veie enighet om den arbeidsmåten som en skulle følge når det gjaldt det videre arbeid med disse spørsmål.

Jeg kan her skyte inn at det til Utenriksdepartementet igår kom en melding fra ambassadør Braadland om at Presidiet nå har behandlet og innvilget søknaden om benådning for Harjo. Han vil bli løslatt, såvidt jeg forstår i morgen, og sendt hjem til Norge.

Under gjennomgåingen av det utkast til kommuniké som da forelå fra den redaksjonskomite jeg nevnte, var det litt diskusjon og litt uenighet om utformingen av de to punkter. Det ene gjaldt spørsmålet om samhandelen mellom de to land, der en fra sovjetisk side hadde utformet en bestemt setning på denne måte:

> «Det ble herunder uttrykt ønske om på alle måter å utbygge norsk-sovjetisk handel og andre økonomiske forbindelser på den gjensidige fordels grunn, uten noen som helst diskriminering fra den ene eller den annen side.»

Fra norsk side foreslo vi den formuleringen som kom med i kommunikeet, jeg skal lese den:

> «Det ble herunder uttrykt ønske om ytterligere å utbygge norsk-sovjetisk samhandel og andre økonomiske forbindelser på basis av full gjensidighet.»

Jeg går ut fra at statsråd Skaug kommer litt mer inn på de tingene, så jeg skal ikke si noe mer om det i denne forbindelse.

Den andre saken som det var uenighet og noen diskusjon om, var punktet om basene. Der var det fra sovjetisk side foreslått denne formuleringen:

> «Fra norsk side ble den norske regjeringsbeslutning om ikke å tillate stasjonering av fremmede tropper på norsk område på nytt bekreftet.»

Dette var en formulering som vi på vår side fant at vi ikke kunne godta. Vi var i denne sammenheng oppmerksomme på at om det skulle være noe med om dette spørsmålet, så ville det beste fra vårt synspunkt være om vi kunne bruke nøyaktig den samme formuleringen som var brukt i to av de notene som i 1949 ble sendt fra Norge til Sovjet-Samveldet, og det var da derfor vi foreslo denne formuleringen:

> «På spørsmål fra sovjetisk side forsikret statsminister Gerhardsen at den norske regjering hverken vil medvirke til en politikk som har aggressivt formål eller åpne for baser for fremmede stridskrefter på norsk territorium så lenge Norge ikke er angrepet eller truet av angrep.»

Det var særlig det siste som det etter vår oppfatning var nokså vanskelig å få med, og personlig vil jeg si – og det tror jeg også gjaldt de andre norske som var med – at vi så det som en stor fordel fra norsk synspunkt at vi fikk med den formuleringen.

De sa fra sovjetisk side at de var ikke enige i noen av disse to punktene, de hadde foretrukket en annen formulering, men på den annen side sa de at de forsto vår stilling, og de fant at de allikevel fikk godta formuleringen.

Så var en under drøftingene kommet inn på et par andre spørsmål. Det ene var spørsmålet om en delegasjon fra Sovjet som kunne studere våre fiskerier. Det ble reist under de forhandlingene som statsråd Skaug og første visestatsminister Mikojan hadde, og en kom tilbake til det til slutt, i det avsluttende forhandlingsmøtet, hvor det ble tatt opp igjen. De sa fra sovjetisk side at de var meget interessert i det, og det er da et spørsmål som en i tilfelle får ta opp i Regjeringen her, og hvis det er enighet om det, at en så sender en innbydelse. Det en der tenkte på, var å få representanter fra Sovjet helst til å se våre sildefiskerier. De kjøper jo en så betydelig del av vår sild, at vi mente det kunne være av betydning for oss om vi kunne få det til.

Så var det videre spørsmålet om en gjenvisitt – det som ble nevnt i utenrikskomiteen før vi reiste, at vi i tilfelle skulle antyde som en mulighet om Bulganin og Krusjtsjov, som jo har tatt imot en innbydelse til å besøke England, og som såvidt jeg forstår vil komme til å reise dit på vårparten en gang – kunne tenke seg å stoppe et par dager i Oslo på veien tilbake fra England.

I dette siste møtet deltok ikke Bulganin, han var syk den formiddagen. Møtet ble da ledet av Krusjtsjov, som sa at han skulle nevne det for sine kamerater, og de skulle i tilfelle senere ta stilling til det. Det kunne være interessant og nyttig, sa han, å kunne avlegge et besøk i Norge, enten det nå skjedde i forbindelse med deres reise til eller fra England, eller, siden det gjaldt en nabo, det kunne skje ved en reise direkte hit. –

Jeg tror dette var de vesentlige tingene. Jeg vil gjerne legge til at vi naturligvis var oppmersomme på at de møtene som ble holdt der borte og dette besøket jo var omfattet med atskillig interesse og kanskje med noen spenning hos mange, og spesielt var vi naturligvis litt redde for den utenlandske presserepresentasjonen i Moskva. Det gjelder vel ofte at pressens representanter ser det som sin oppgave å prøve å skaffe noe stoff som gjerne skal ha litt preg av sensasjon, og vi hadde derfor fått arrangert en pressekonferanse, der det også deltok representanter for sovjetpressen, og for så vidt var en litt under dobbelt ild. Men allikevel vil jeg tro at det kanskje hadde litt betydning i retning av å hindre at det som var sagt i kommunikeet skulle bli mistydet eller misbrukt.

Så snart forhandlingene var slutt og i god tid før kommunikeet ble offentliggjort, hadde jeg et møte med ambassadørene for de fire nordiske land, altså Danmarks, Finnlands, Islands og Sverige ambassadører, og orienterte dem om det som var skjedd og bad om at de skulle orientere sine regjeringer snarest mulig. Braadland hadde på samme tid innkalt ambassadørene for De Forente Stater, England, Frankrike og Canada, og orienterte dem på lignende måte.

**Formannen:** Jeg skal takke statsministeren for redegjørelsen. Jeg tror det er den mest praktiske fremgangsmåte at vi med en gang gir ordet til statsråd Skaug, så han kan komplettere den med det som gjelder handelsforhandlingene.

**Statsråd Skaug:** Jeg kan kanskje først gi et ganske kort referat av det møte som fant sted lørdag den 12. november, og som statsministeren har omtalt, og så etterpå få si noen ord om de avtaler som ble undertegnet.

I dette møte deltok fra russisk side første visestatsminister Mikojan, utenrikshandelsminister Kabanov, Sovjet-Samveldets ambassadør i Norge Arkadjev, Sovjet-Samveldets handelsrepresentant i Norge, Averitsjef, visesjef for avdelingen for handel med vestlige land i utenrikshandelsministeriet Mordvinov og som representant for Sovjet-Samveldets kraftverksministerium Smirnov. Fra norsk side deltok sammen med meg, ambassadør Braadland, handelsråd Sommerfelt, som var formann for handelsdelegasjonen som hadde oppholdt seg noen tid i Moskva, ekspedisjonssjef Rogstad fra Fiskeridepartementet, også medlem av handelsdelegasjonen, byråsjef Heiberg, direktør Klaveness fra Borregaard, dels som tolk og dels som medlem av handelsdelegasjonen, og byråsjef Tveito fra Handelsdepartementet.

Den første sak vi tok opp, var spørsmålet om vannfallsrettighetene i Pasvikelven, som var blitt nevnt i det møte som fant sted dagen før og hvor det var bestemt at vi skulle diskutere dette nærmere. Den russiske tanke har der hele tiden vært at man fortrinsvis skulle bygge ut et kraftverk i fellesskap, og de antydet at de kunne bygge det ut og så eksportere kraft til Norge. Det var en løsning, som vi – slik som det ble nevnt i utenrikskomiteen før vi reiste – slett ikke var interessert i. Og det ble under dette møte presisert fra norsk side at vi mente man måtte bli klar over hvilke rettigheter hvert av de to land tilkom i Pasvikelven og så foreta makeskifte, slik at det kunne bygges et kraftverk på russisk side og et kraftverk på norsk side av elven. Jeg sa vi var klar over at dette var et nokså intrikat spørsmål, og at det ville trenges en god del undersøkelser før man kunne komme fram til et resultat. Det ville også bli nødvendig med forhandlinger, vi ville kunne komme opp i erstatningsspørsmål av forskjellig art o.s.v. Jeg konkluderte da med at man burde ta sikte på å tilsette en norsk-russisk kommisjon, som skulle bestå av eksperter på ulike områder, kraftutbyggingsfolk, antakelig landbruksfolk, for det kunne bli spørsmål om skader forårsaket ved oppdemning, folkerettsjurister og kanskje også andre. Vi hadde ment at det var like fornuftig å se å få den kommisjonen i gang med engang og forsøke å få det ordnet slik at det første møte ble holdt i Oslo. Vi antydet derfor at vi, når vi kom hjem, skulle se nærmere på denne sak og fremkomme med forslag gjennom vanlige diplomatiske kanaler om kommisjonens sammensetning og også om hva slags problemer som ville reise seg for den i dens arbeid. Vi antydet også at man kunne holde det første forhandlingsmøte i Oslo tidlig på våren, muligens allerede i løpet av februar, slik at kommisjonen da nærmere kunne definere sine arbeidsoppgaver ut fra de generelle instrukser man kunne gi på forhånd.

Dette var Mikojan forsåvidt enig i, men han sa at de nok hadde tenkt seg at man skulle kunne ha undertegnet en avtale allerede i Moskva om regulering av Pasvikelven. Men vi avviste den tanke og sa at det ikke er tale om at vi kan undertegne noen avtale, for vi er slett ikke klar over problemets innhold og

rekkevidde. Og Mikojan var da tilfreds med at man fulgte det norske forslag på dette område.

Så tok Mikojan opp spørsmålet om redningstjenesten i Barentshavet, som statsministeren har nevnt, og henviste til den eksisterende avtale med Sverige. Jeg sa at vi var noe kjent med dette problem og allerede hadde drøftet det i Oslo. Men det ønske som ble uttalt fra russisk side, om at man også på dette felt skulle undertegne en avtale i Moskva, sa vi at vi ikke kunne etterkomme, men vi ville antagelig være interessert i å studere saken nærmere. En ble der enig om å henvise det til det nye møte mellom statsministrene, hvilket også skjedde.

Jeg går så over til handelsavtalene. Der sa Mikojan med en gang at her er jo nesten alle spørsmål løst. Det var ett utestående spørsmål, og det ville han foreslå ble sendt tilbake til forhandlingsdelegasjonene for at de skulle se om de kunne bli enige. Det det dreiet seg om, var et russisk ønske om å få levert 20 asdic-apparater, som står på COCOM's liste A, som det i henhold til COCOM-avtalen ikke er adgang til å eksportere til Sovjet. Vi var klar over at dette var et vanskelig spørsmål. Det hadde vært drøftet mellom handelsdelegasjonene i lengre tid, men da Mikojan foreslo at man pånytt skulle sende det til handelsdelegasjonene, det vil si til Kabanov og Sommerfelt, erklærte vi oss enige i det.

Jeg tok da samtidig opp spørsmålet om når vi kunne undertegne avtalene, og vi ble enige om at det skulle skje i løpet av tirsdagen, samtidig med at man undertegnet kommunikeet. Senere ble det fastsatt tid for undertegnelsesseremoni, som fant sted tirsdag kl. 18.30 like før mottakelsen i Kreml som begynte kl. 19.

Vi kom så inn på en del spørsmål av mer generell art angående den fremtidige utvikling av den norsk-russiske samhandel, hvor vi sa at vi på vår side var interessert i å finne muligheter for en noe økt handel på forskjellige områder, og det kunne kanskje være viktige russiske eksportvarer som man på norsk side kunne være interessert i å importere. Muligens ville det foreligge slike muligheter når det gjaldt maskinindustrien og verktøyindustrien. Vi presiserte i den forbindelse at vi jo fra myndighetenes side bare i liten utstrekning kan dirigere importen av slike varer og slikt utstyr til Norge. En stor del av denne import foregår på helt fri basis, vi kan ikke gi importørene noe pålegg om å kjøpe i Sovjet-Samveldet. Jeg sa i den forbindelse at det for en videre utvikling av den norsk-russiske samhandel var av vesentlig betydning at man på russisk side begynte å interessere seg mere for å selge, at man etablerte eller knyttet til seg et apparat som kunne forestå salg og service, sørge for reservedelslager osv. Jeg nevnte hvordan andre utenlandske leverandører har ordnet seg i Norge når det gjelder denne sak, hvordan de har norske firmaer som representerer dem og tar vare på disse ting. Mikojan sa at de for sin del også ville være interessert i noe slikt. de var ikke interessert i å etablere sine egne handelsrepresentasjoner i andre land for å ta vare på disse ting, de ville også bruke norske firmaer. Han skulle tenke nærmere over den sak.

Vi kom i den forbindelse inn på den fiskeridelegasjon som statsministeren allerede har omtalt. Mikojan sa ved flere anledninger at det var av stor betydning at man kunne reise ut, treffe hverandre og lære hverandre bedre å kjenne. Han henviste til at han i høst hadde tilbragt sin ferie i Jugoslavia, og at han i 1936 i tre

måneder hadde reist omkring i Amerika, hvilket hadde vært overordentlig nyttig og meget interessant.

Jeg kunne så kanskje snakke litt om avtalene. Det har jo vært forhandlet nokså lenge om en mulig tre-års minimumsavtale for varebyttet med Sovjet. Det første norske forslag ble fremsendt allerede i fjor høst, men man fikk ikke noe svar på det fra russisk side før i høst. Det forelå visse vanskeligheter, idet det så ut som om russerne særlig i forbindelse med varebytteavtalen for 1956, som skulle komme som tillegg til tre-årsavtalen, var innstillet på å kutte ut visse norske eksportprodukter, som vi var interessert i å beholde på listen.

Det så i løpet av oktober nærmest ut til at vi ikke i tide skulle kunne få ferdigforhandlet denne avtalen hvis forhandlingene skulle fortsette her i Oslo. Det tok lang tid for de russiske representanter å få innhentet nye instruksjoner, og det ble derfor fra norsk side foreslått at man for å få større fart på forhandlingene og for overhodet å gjøre det mulig å få undertegnet avtalen i Moskva under statsministerens besøk, skulle sende en forhandlingsdelegasjon til Moskva noen tid før statsministeren reiste, for å se om man kunne komme fram til et resultat.

Dette ble da gjort, og da vi kom til Moskva, var avtalene ferdigforhandlet, bortsett fra denne ene posten om asdic-apparatene. Vi fikk jo høre nokså meget om disse asdic-apparatene, det vil si, de ble aldri nevnt ved navn, men alt som ble nevnt fra russisk side om diskriminering i handelen, det henvendte seg jo til disse apparatene. Det var opplagt at de var fullstendig kjent med COCOM's lister og hele det samarbeid som der foregår, og de var kanskje også kjent med at jeg har vært Norges representant i COCOM i 4-5 år, slik at de vel gikk ut fra at jeg også visste hva det dreiet seg om. I all fall ga Krusjtsjov tydelig uttrykk for det da jeg forsøkte å snakke oss bort fra denne formuleringen de hadde foreslått i kommunikeet. Jeg sa at vi kunne ikke ha dette ordet «ikke-diskriminering», for det var ikke et godt ord, det var ikke en riktig betegnelse for den faktiske situasjon. Jeg sa at vi diskriminerer til fordel for russerne når det gjelder import av biler. Vi har stor pågang fra en rekke vesteuropeiske land, og hvis det nå står «ikke-diskriminering», vil det bety at vi må ta opp til overveielse hele vår importpolitikk for biler, fordi vi har en klar diskriminering til fordel for Sovjet. På den annen side sa jeg, når det gjelder import av frossen filet, diskriminerer dere til fordel for Island. Dere tar 28 000 tonn i året fra Island, og vil ta 3 000 tonn fra oss. Hvis dere insisterer på at det skal stå «ikke-diskriminering», må vi insistere på en forandring når det gjelder norsk eksport av frossen fiskefilet, at vi blir behandlet likt med Island.

Til dette sa Krusjtsjov at dette var høyst interessant, men det hadde ingenting med saken å gjøre. Jeg visste utmerket godt hva han mente.

Det gjorde jeg naturligvis, men det kunne jeg ikke riktig innrømme.

Vi kom ut av den vanskelighet ved at vi ble enige om en brevveksling hvor vi har sagt at vi skal gjøre vårt beste for å finne muligheter for å levere denne varen i løpet av 1956. Det er vår hensikt å ta saken opp i COCOM. Jeg tror ikke den realiteten betyr å forferdelig meget for russerne. Det er nærmest et prestisjespørsmål, de vet at disse avtaler og bestemmelser foreligger, og de er

interessert i å utnytte situasjonen, og skape de vanskeligheter og problemer som kan skapes, selv om saken i seg selv ikke er så særlig viktig.

Denne gang var det ikke noen vanskeligheter med aluminium i det hele tatt, den ble overhodet ikke nevnt. Den står også på liste A. Men der fremkom såvidt jeg vet, heller ikke noe ønske om å øke kvantumet, så de 2 000 tonn står.

Vi får så ta dette spørsmål om asdic-apparatene opp med COCOM og se hva som kan komme ut av det, men brevvekslingen er gitt en form som utelukkende går ut på at vi skal gjøre vårt beste for å få dette til. –

Det som da er avtalekomplekset, er for det første denne 3-års rammeavtalen, som inneholder et relativt begrenset varenomenklatur for begge lands vedkommende, og så en avtale om tilleggsleveranser mellom Norge og Sovjet-Samveldet i 1956. Det er ikke noe i og for seg oppsiktsvekkende i noen av disse avtaler, de følger stort sett det mønster vi har fra våre tidligere avtaler med Sovjet-Samveldet. Det er av betydning for oss som eksportør at det som et resultat av de forhandlinger handelsdelegasjonen hadde før vi kom, er kommet inn igjen frossen sild – 5 000 tonn – som vi ikke har hatt på avtalen i noen tid, frossen fiskefilet med 3 000 tonn, og rayonull med 2 000.

De norske eksportørrepresentanter som var med i Moskva i forbindelse med disse nye forhandlinger, har tillagt det overordentlig stor betydning at man har fått med frossen sild og fiskefilet, og også Borregaards rayonull. En del av disse eksportrepresentanter har forøvrig allerede undertegnet kontrakter for deler av disse kvanta, mens de var i Moskva, og de tilla det i det hele tatt stor betydning at de kom med på disse forhandlinger, fordi de på denne måte fikk direkte kontakt med de folkene som er deres kunder i de forskjellige russiske innkjøpsmonopoler, og som de før ikke har hatt direkte kontakt med. De var forøvrig også grunnen til at det ble foreslått at de skulle reise med – nettopp dette at man ønsket at eksportrepresentantene skulle få direkte kontakter med dem som er deres kunder.

Avtalene balanserer med et mindre norsk overskudd – 120 millioner i russisk eksport hit under visse prisforutsetninger, og 140-145 millioner den andre veien, et overskudd på 20-25 millioner for oss, hvilket vi har ansett som nokså nødvendig, fordi vi for tiden har en clearing-gjeld på Sovjet-Samveldet som beløper seg til om lag 40 mill. kroner, og som vi anser det hensiktsmessig å få betalt ned.

**Formannen:** Jeg skal få takke handelsministeren for redegjørelsen han har gitt for disse forhandlingene.

Jeg går da ut fra at statsministeren og handelsministeren er rede til å svare på spørsmål, hvis noen av komiteens medlemmer skulle ha bemerkninger å gjøre.

**Konrad Knudsen:** Jeg forsto det slik at statsministerens utredning når det gjaldt fangene, at russerne ga direkte opplysninger om de enkelte personer som var ført opp på den norske listen. Jeg vil gjerne høre om det var nevnt noe om den norske kvinne med barn og mann, Synnøve Rosendahl Jensen, som ble kidnapped på veien fra Moskva ned til Odessa i mai måned 1941? Det siste vi hadde hørt her var at hun var sykepleierske i en konsentrasjonsleir.

**Statsminister Gerhardsen:** Vi overleverte navnene på de tre personer – det var jo tre i familien – men de kunne ikke gi noen opplysninger om dem.

**Utenriksminister Lange:** Jeg forstår det slik at hvor det gjelder selv de navn hvor de i denne omgang svarte at de ikke kunne gi noen opplysninger, sa de seg villige til å foreta nye undersøkelser.

**Statsminister Gerhardsen:** Ja. Og det er et arbeid som da skal føres videre av ambassadør Braadland. Jeg vil tro at det under alle omstendigheter har hatt den betydning at det fra høyeste hold er gitt klar beskjed om at det skal legges alvor i undersøkelsesarbeidet, og det tror jeg nok vil gjøre det langt lettere for vår ambassadør å kunne forfølge disse sakene. Men da tror jeg også det er overmåte viktig at en fra Utenriksdepartementets side nå gjør fortgang med arbeidet, slik at en får alle navn og alle opplysninger. Det kan da bare sendes etter hvert som det blir ferdig, og ajourføres etter hvert som der foreligger nye opplysninger. Men det skulle nå være lagt et grunnlag som kan gi bedre muligheter i dette arbeidet. Men jeg tror at det der også er riktig å være oppmerksom på at selv om det er personer som er døde, er det jo for deres pårørende av vesentlig betydning å få sikker beskjed og i tilfelle få dødsattester.

**Formannen:** Er det andre spørsmål? - Hvis ikke, kan vi vel anse denne debatt for avsluttet, og da tar vi statsministerens og handelsministerens beretninger eller redegjørelser til etterretning.

Jeg vil gjerne høre om det er noen andre som har noen andre saker å reise. –

Jeg vil da melde meg selv og få lov å spørre utenriksministeren om det er noe mer å melde eller noe å si om disse flyene som skulle selges.

**Utenriksminister Lange:** Det er ikke mer å si enn at vi ikke har fått napp i Etiopia, så vi forsøker i øyeblikket å …

Nå får jeg i dette øyeblikk beskjed om at vi den 19de fikk et telegram fra det etiopiske flyvåpen, som står under svensk ledelse, om at det fremdeles er interessert i Vampireflyene, og at det ville gi definitivt svar innen den 29de.

Jeg har nevnt saken for den britiske ambassadør, som vil undersøke i London hvordan man der ser på spørsmålet om et eventuelt salg til Israel, som nå også har meldt seg offisielt som kjøper. – Det er hva jeg nå kan si.

**Formannen:** Jeg vil bare få lov å si som min mening – det er ikke noe mer – at hvis man finner at man ikke kan selge til Israel, tror jeg heller ikke man skulle selge til Etiopia, for så vidt jeg forstår, vil Israel da hele tiden føle en viss nervøsitet for at flyene havner på den gale siden, og kan vi altså ikke gjøre noe for Israel, synes jeg heller ikke at vi skal gjøre noe som kan oppfattes som rettet mot Israel. – Det er jo ikke så meget det dreier seg om.

**Utenriksminister Lange:** Nei, det dreier seg om 3 millioner kroner.

**Formannen:** Er det da noen som har noe annet å forebringe?
Det er ikke tilfellet. Da kan vi betrakte dette møte for hevet.

Møtet hevet kl. 11.15.